

KS. JERZY KOPEREK
ADAM KOPEREK

AKTYWNA POLITYKA SPOŁECZNA WOBEC RODZIN WIELODZIETNYCH

ACTIVE SOCIAL POLICY TOWARDS LARGE FAMILIES

A b s t r a c t. The article takes issues regarding active social policy towards families with many children. This will present the fundamental aspects of social assistance and social work in favor of large families. Large families is a term that is defined differently in the literature. This depends on the object of interest of the scientific sub-discipline, the theoretical criteria or research approach. Differentiated understanding of these concepts is on the ground of social policy, demography, sociology, psychology and pedagogy. The common element of these shots is treating large family as the basic unit of society, having the right to appropriate social, legal, economic protection. The problem of the active social policy towards large families is presented in the context of the following issues: 1. Social policy towards large families understood as a matter of state investment in human capital; 2 Social assistance and social work towards large families; 3. Assistance strategy for a large family.

Key words: large families, social policy, social assistance, social work, human capital.

Rodzina „stanowi najbardziej powszechne środowisko życia człowieka – od niej zaczyna się biografia człowieka. Rodzina towarzyszy mu przez całe życie dorosłe. To ona wywiera istotny i znaczący wpływ na zachowanie się jednostek, ich stosunek do innych osób, świata, wartości, norm i wzorów

Ks. dr hab. JERZY KOPEREK, prof. KUL – kierownik Katedry Życia Społecznego Rodziny, Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jkoperek@kul.pl

Dr ADAM KOPEREK – Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Społeczna Akademia Nauk w Łodzi; adres do korespondencji: ul. Sienkiewicza 9, 90-113 Łódź; e-mail: akoperek@interia.eu

postępowania. Życie rodzinne obejmuje bowiem długi okres. Zaczyna się, zanim pojawią się inne środowiska w życiu człowieka, a członków rodziny łączą więzy krwi i więzy emocjonalne”¹.

Wielodzietność, rodzina wielodzietna to pojęcia, które są różnie definiowane w literaturze. Zależy to od przedmiotu zainteresowań danej subdyscypliny naukowej, przyjętych kryteriów teoretycznych lub podejścia badawczego. Zróżnicowane rozumienie tych pojęć występuje na gruncie polityki społecznej, demografii, socjologii, psychologii czy pedagogiki. Elementem wspólnym tych ujęć pozostaje traktowanie rodziny wielodzietnej jako podstawowej komórki społecznej, mającej prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej, ekonomicznej.

Prezentowany artykuł podejmuje problematykę aktywnej polityki społecznej wobec rodzin wielodzietnych. Pozwoli to na ukazanie podstawowych aspektów pomocy społecznej i pracy socjalnej na rzecz rodzin wielodzietnych.

1. POLITYKA SPOŁECZNA WOBEC RODZIN WIELODZIETNYCH ROZUMIANA JAKO KWESTIA INWESTYCJI PAŃSTWA W KAPITAŁ LUDZKI

W relacjach społeczeństwo–państwo–naród, w których rodzinie wypada bytować, należy zabiegać o to, by rodzina naprawdę mogła realizować swoje podstawowe cele. Aby osiągnąć cel efektywnej pomocy rodzinom mającym troje i więcej dzieci, wymagana jest systemowość w działaniach, dlatego o dobro dzieci powinni dbać przede wszystkim rodzice, wspierani przez szkołę i szeroko pojęte środowisko lokalne².

Zadaniem każdego państwa jest stworzenie takich warunków, aby rodzina mogła w nich dobrze funkcjonować. Do tego niezbędne jest prowadzenie odpowiedniej polityki społecznej. Polityka społeczna powinna być rozumiana jako kwestia inwestycji państwa w kapitał ludzki, gdyż dotyczy ona ludzi w różnym wieku i z różnych pokoleń. Polityka społeczna wobec rodzin, w tym rodzin wielodzietnych, ma na celu rozwój całej rodziny, i to bez względu na jej status materialny. Chodzi o to, żeby państwo stwarzało

¹ J. M a c i a s z k o w a, *Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej*, Warszawa 1991, s. 49.

² Por. R. S t o j e c k a - Z u b e r, *Zadania placówek wsparcia dziennego w kompensowaniu braków opiekuńczo-wychowawczych rodzin dysfunkcyjnych*, w: B. M a t y j a s, R. S t o j e c k a - Z u b e r (red.), *Opieka, wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku*, Kielce 2007, s. 122.

preferencyjne warunki dla rodzin, rekompensując im przynajmniej częściowo wysiłek związany z wychowaniem dzieci³.

Warto zauważyć, że „rzeczywistość jednakże niejednokrotnie nie sprzyja rodzinom wielodzietnym, choć są one grupą społeczną, wymagającą większego zainteresowania ze strony pomocy społecznej”⁴. Należy w tym miejscu podkreślić, że nie wszystkie rodziny wymagają pomocy tylko dlatego, że są wielodzietne. Niemniej jednak zagrożenie ubóstwem jest wśród tej kategorii rodzin stosunkowo wysokie i wiele spośród nich potrzebuje wsparcia socjalnego. W tym kontekście należy przeanalizować problematykę pomocy społecznej i pracy socjalnej wobec rodzin wielodzietnych.

2. POMOC SPOŁECZNA I PRACA SOCJALNA WOBEC RODZIN WIELODZIETNYCH

Pomoc społeczna jest jedną z najstarszych form działań obecnie zaliczanych do polityki społecznej. Uznaje się, iż: „Pomoc społeczna stanowi środek polityki społecznej państwa, mając na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać, wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia”⁵. Realizują ją organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi, stowarzyszeniami o charakterze charytatywnym, fundacjami oraz osobami fizycznymi.

W polskim systemie prawnym głównym źródłem prawa w zakresie pomocy społecznej jest Konstytucja RP z 1997 r.⁶, która określa podstawowe zasady ustrojowe państwa, wolności, obowiązki obywateli oraz organizację systemu pomocy społecznej. Zapisane w Konstytucji ogólne zasady leżą u podstaw prawotwórstwa socjalnego, wyznaczają treść tego prawa i uwzględniane są

³ A. K o p e r e k, *Ochrona prawa do pracy i godnego życia podstawą bezpieczeństwa społecznego rodziny*, w: J. K o p e r e k (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 365-386. Centrum Badań nad Rodziną, t. 7; J. K o p e r e k, *Rodzina europejska – wprowadzenie*, w: K o p e r e k (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania*, s. 11-20; J. K o p e r e k, *Zaangażowanie rodziny europejskiej na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w kontekście polskich realiów*, w: K o p e r e k (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania*, s. 23-50.

⁴ E. L i s o w s k a, *Rodziny wielodzietne zagrożone ubóstwem*, „Polityka Społeczna” 1991, nr 10, s. 32.

⁵ K. P o d o l s k i, W. T u r n o w i e c k i, *Polityka społeczna*, Gdańsk 1997, s. 122.

⁶ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, z póź. zm.

przy realizacji norm dotyczących spraw socjalno-bytowych ludności⁷. Konstytucyjne ujęcie praw socjalnych postrzegane jest jako troska o zapewnienie każdemu obywatelowi podstawowych warunków bezpieczeństwa socjalnego w oparciu o zasadę równości wobec prawa i równego traktowania przez władze publiczne⁸. Wpisana w Konstytucję godność osoby ludzkiej nakazuje respektowanie sprawiedliwości społecznej, której wyrazem jest konieczność zapewnienia przez państwo opieki socjalnej odpowiadającej tej godności⁹. Państwo poprzez upoważnione do tego organy administracyjne zobowiązane jest do świadczenia pomocy społecznej, które zgodnie z art. 2 ustawy o pomocy społecznej ma na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

W ustawie o pomocy społecznej z 2004 r. zapisana jest także definicja pracy socjalnej, według której

[...] praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Praca socjalna prowadzona jest: 1. z osobami i rodzinami w celu

⁷ Do innych źródeł prawa dotyczącego pomocy społecznej należą w szczególności: Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004, nr 66, poz. 593; Ustawa z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz.U. 2002, nr 147, poz. 1231; Ustawa z 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, Dz.U. 2001, nr 6, poz. 56, z późn. zm.; Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 1997, nr 75, poz. 468, z późn. zm.; Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776, z późn. zm.; Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964, nr 9, poz. 59, z późn. zm.

⁸ Por. Konstytucja RP, art. 32 ust. 1; por. także A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Praworządność w demokratycznym państwie prawnym*, w: M. T h o r z (red.), *W kierunku sprawnego państwa: publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej*, cz. 1, 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2010, s. 45-50; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Prawa człowieka zabezpieczeniem godności osoby ludzkiej we współczesnej demokracji*, w: M. T h o r z (red.), *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Polityka – Etyka – Prawo*, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2009, s. 237-246; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Prawa człowieka zabezpieczeniem godności osoby ludzkiej we współczesnej demokracji*, w: М. З и м о м р я, І. К о н д р а т и ш и н, І. З и м о м р я (red.), *Перекладознавчі Студії: Поетика Тексту*, „Міжвідомчий науковий збірник”, Випуск 2, Дрогобич: Посвіт 2009, s. 98-106; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, „Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-Społeczne” 15 (2008), z. 2, s. 127-142; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Poszanowanie praw człowieka we współczesnym społeczeństwie demokratycznym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 8 (2007), z. 3, s. 131-148.

⁹ Por. D. K u r z y n a - C h m i e l, *Organizacja pomocy społecznej przez administrację samorządową (z wyłączeniem ochrony zdrowia i edukacji)*, „Auxilium Sociale. Wsparcie społeczne” 2005, nr 2, s. 262.

rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej; 2. ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb członków społeczności [...] ¹⁰.

Z. W. Stelmaszuk charakteryzuje trzy rodzaje pomocy wspierania rodziny w krajach UE. Zalicza się do nich: 1. Program wspierania rodziny (*family support services*) – to ogólnie dostępne działania prewencyjne, nastawione na poprawę funkcjonowania i wzmocnienie rodzin; 2. Programy pomocy rodzinie (*family – centred, family – based services*) – oferowane rodzinom z różnego typu potrzebami i problemami (prewencja drugiego stopnia), koncentrują się na rodzinie jako całości i są najczęściej realizowane w domu klienta; 3. Programy intensywnej interwencji w sytuacji kryzysu (*intensive, family – centered crises services*, używa się też nazwy *intensive family preservation services*) – oferują pomoc w szczególnie trudnych sytuacjach. Intensywna pomoc jest na ogół oferowana rodzinom, w których doszło do poważnego zagrożenia dobra dziecka. Celem podejmowanych działań jest pomoc w przewyżczeniu sytuacji kryzysu, która mogłaby doprowadzić do umieszczenia dziecka poza domem. Praca z rodziną ma charakter intensywny, często prowadzona jest w domu klienta, z włączeniem zaangażowanych instytucji, doradcami są wykwalifikowani specjaliści. Istotne jest wynegocjowanie rozwiązań najlepszych dla rodziny i utrzymanie ich po zakończeniu interwencji, opierając je na relacjach związanych ze środowiskiem lokalnym ¹¹.

W ustawie o pomocy społecznej rodzina jest określana jako podmiot ochrony i świadczeniobiorcy. W polskim systemie prawa rodzina traktowana jest jako podmiot szczególnej troski państwa ¹². Rodziny znajdujące się w trudnej

¹⁰ Ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., Dz.U. 2004, nr 66, poz. 593.

¹¹ Por. Z. W. Stelmaszuk, *Rola i zadania służb społecznych ds. pomocy dziecku i rodzinie. Perspektywa europejska*, w: M. Racław - Markowska (red.), *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie*, Warszawa 2005, s. 94-97.

¹² Por. A. Kopeck, J. Kopeck, *Poszanowanie praw rodziny warunkiem ładu społecznego w demokratycznym państwie prawnym – casus III RP*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2 (57) (2010), s. 49-62; A. Kopeck, J. Kopeck, *Prawa rodziny w społeczeństwie demokratycznym (w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego)*, w: J. Gorbaniuk, H. Kryształ, M. Chuchra (red.), *Rodzina polska i ukraińska wobec wyzwań współczesności*, Lublin–Lwów: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Instytut Nauk o Rodzinie – Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie. Instytut Rodziny i Życia Małżeńskiego 2010, s. 29-39. Centrum Badań nad Rodziną, t. 10; A. Kopeck, J. Kopeck, *Ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny – casus III RP*, w: Kopeck (red.), *Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania*, s. 51-68; A. Kopeck, J. Kopeck, *Polskie ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny*, [w:] Thorz (red.), *W kierunku sprawnego państwa*, s. 27-38; A. Kopeck,

sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. Mianem rodziny wielodzietnej nazywa się rodzinę jako podstawową komórkę społeczną, mającą troje i więcej potomstwa. Rodziny wielodzietne mogą być bardziej narażone na dysfunkcje ubóstwa, bezrobocia i alkoholizmu jednego lub dwojga rodziców, a także i samych dzieci¹³. W rodzinach wielodzietnych, dotkniętych ubóstwem i alkoholizmem, pracownicy socjalni mają styczność z zauważalną bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, jak i z prowadzeniem gospodarstwa. Dotyczy to także młodych par, które często zbyt wcześnie podejmują w sposób nieplanowany decyzję o potomku i małżeństwie. W takich związkach często występują problemy finansowe, jak i niewiedza o świadomym macierzyństwie. W następstwie tego mogą pojawić się problemy prowadzące do ubóstwa, nierzadko rozbicia rodziny, alkoholizmu i trudności wychowawczych z dziećmi¹⁴.

Rodzina odgrywa dużą rolę w socjalizacji jednostki¹⁵. Prawidłowa socjalizacja ma istotne znaczenie dla właściwego funkcjonowania społeczeństwa,

J. K o p e r e k, *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie prawnym. Dylematy społeczno-etyczne*, w: M. Z. S t e p u l a k (red.), *Małżeństwo i rodzina wobec aborcji*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 81-95. Centrum Badań nad Rodziną, t. 6; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie polskim*, w: J. J ę c z e ń, M. Z. S t e p u l a k (red.), *Wartość i dobro rodziny*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 97-108. Centrum Badań nad Rodziną, t. 5.

¹³ Por. J. R a c z k o w s k a, *Kiedy w rodzinie dzieje się źle*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 6, s. 5 (dodatek: „Przygotowanie do życia w rodzinie”).

¹⁴ Por. T. K a z i m i e r z a k, *Polityka pomocy społecznej wobec rodziny we współczesnej Polsce*, w: J. K w a ś n i e w s k i (red.), *Praca socjalna. Pomoc społeczna*, Katowice 1998, s. 251; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Polityka społeczna państwa a prawo do naturalnego planowania rodziny*, w: W. W i e c z o r e k, E. F l a d e r, R. K r u p a, J. P ł o ń s k a, A. Z a r e m b a (red.), *Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych*, Lublin: INOr KUL, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2008, s. 369-380. Centrum Badań nad Rodziną, t. 2.

¹⁵ Por. A. K o p e r e k, *Socjalizacja jako proces wychowania do uczestnictwa w życiu społecznym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 11 (2010), z. 4, s. 139-154; A. K o p e r e k, *Zaangażowanie społeczne obywateli*, Łódź: Adam Koperek 2008, s. 115-158; A. K o p e r e k, *Człowiek – Państwo – Świat. Edukacja społeczna obywateli*, Łódź–Gachenbach: Adam Koperek & Kazimierz Piotrowski 2008; A. K o p e r e k, *Wychowanie do pojednania. Formatio Catholica*, Łódź–Gachenbach: Adam Koperek & Kazimierz Piotrowski 2010; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym*, w: A. T o m k i e w i c z, W. W i e c z o r e k (red.), *Rodzina jako Kościół domowy*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 583-591. Centrum Badań nad Rodziną, t. 9; J. K o p e r e k, *Państwo – naród – rodzina wobec przemian społeczno-kulturowych w nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego*, w: J ę c z e ń, S t e p u l a k (red.), *Wartość i dobro rodziny*, s. 85-96.

nieprawidłowa natomiast powoduje nasilenie zjawisk patologicznych¹⁶. Uwidacznia się emancypacja dzieci w rodzinie. Zwiększył się zakres ich swobody i niezależności, zmniejszył natomiast świadomy wpływ rodziców na dzieci. Obecnie obserwuje się te zmiany w świadomości społecznej w odniesieniu do życia rodzinnego i seksualnego. Jest większa wyrozumiałość dla przedmażeńskich i pozamażeńskich kontaktów seksualnych oraz tolerancja wobec osób rozwiedzionych, samotnych matek i par bezślubnych. W świetle powyższych faktów definiuje się rodzinę jako współżyjące układy dorosłych i dzieci, w których dorośli przyjmują legalną odpowiedzialność za byt i wychowanie dzieci. Powiedzieć można, że o wartości rodziny jako środowiska wychowawczego decyduje jej jakość, obejmująca wszystko, co składa się na codzienne życie jej członków. Zadziwiający jest więc fakt, iż często rodziny wielodzietne oraz rodziny bezradne wychowawczo uznawane są za dysfunkcyjne. Wytlumaczenie można znaleźć w tempie zmian ogólnych warunków życiowych w obecnej sytuacji ekonomicznej, w wyniku której następuje deprywacja podstawowych potrzeb bytowych, co w konsekwencji prowadzi do postaw aspołecznych, takich jak np. wagary, ucieczki z domu, agresja oraz wszystkich tych, które świadczą o niedostosowaniu społecznym¹⁷.

Postawy aspołeczne wiążą się z: bezrobociem, liczbą dzieci w rodzinie, statusem społecznym i zawodowym rodziny, wskaźnikiem osiągniętych dochodów, w tym i z pracy zawodowej. Głównym jednak powodem rodzącym omawiane tu problemy jest bezrobocie i związany z nim brak środków finansowych. Za stan wielodzietności odpowiedzialny jest, oprócz czynnika finansowego, czynnik świadomego planowania rodziny. Dodatkowym problemem występującym w rodzinach wielodzietnych, potęgującym problemy wychowawcze i opiekuńcze, jest uzależnienie członka rodziny (najczęściej jednego z rodziców lub obojga). Sytuacje te powodują inicjowanie różnych form wsparcia w ramach polityki społecznej, zwłaszcza ochrony rodzin. Nie jest jednak regułą, iż dysfunkcjami czy problemami dotknięte są tylko rodziny korzystające z pomocy społecznej, które mogą liczyć na dodatkowe wsparcie finansowe, spełniając warunki ustawowe: „Z pomocy społecznej, w szczególności z poradnictwa, w tym i prawnego, jak i opieki specjalistycznej, mogą skorzystać rodziny wielodzietne z problemem bezradności w sprawach opie-

¹⁶ Por. H. I z d e b s k a, *Rodzina i jej funkcja wychowawcza*, w: W. P o m y k a ł a (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993, s. 698.

¹⁷ Por. *Strategia rozwiązywania problemów społecznych na lata 2007-2013 dla Gminy Końskowola*, Końskowola 2007, s. 12.

kuńczo-wychowawczych, niekwalifikujące się do pomocy finansowej w ramach ustawy o pomocy społecznej”¹⁸. Rodziny wielodzietne mogą więc skorzystać dodatkowo z realizowanych przez pomoc społeczną programów rządowych według odrębnych ustaw.

3. STRATEGIA POMOCY RODZINIE WIELODZIETNEJ

Wiodącą myślą strategii pomocy rodzinie wielodzietnej, z problemami opiekuńczo-wychowawczymi oraz w prowadzeniu gospodarstwa domowego jest konieczność systemowego podejścia do pracy z rodziną i kompleksowego oddziaływania na nią. Rodzina jest dynamiczną, społeczną całością, jej elementy są ze sobą w interakcji, we wzajemnej zależności. Należy więc założyć, że nie wystarczy zajmować się tylko dziećmi w celu poprawienia ich funkcjonowania, lecz całą rodziną, która potrzebuje wszechstronnej diagnozy i pomocy. Mając na uwadze dobro dziecka i rodziny, należy kierować się zasadami:

(1) pomoc powinna być wczesna i mieć charakter profilaktyczny, ochronny i aktywizujący jednostkę lub rodzinę do poszukiwania samodzielnych rozwiązań;

(2) opieka i pomoc powinny być zorganizowane w środowisku bliskim dziecku, w rodzinie, w szkole, tak aby umożliwiły mu wzrastanie i rozwój w naturalnych warunkach rodzinnych, kulturowych i społecznych;

(3) w przypadku udzielenia pomocy zakłada się stopniowe zmniejszanie jej intensywności, zmianę charakteru pomocy z intencyjnej na stymulującą i wspierającą;

(4) wdrażanie opracowanych programów profilaktycznych¹⁹.

Rodzinom wielodzietnym potrzebna jest pomoc. Nawet bardzo intensywna i wielostronna nie zawsze wystarcza. Należy więc założyć, że może jej towarzyszyć konieczność ingerencji wyspecjalizowanych instytucji, upoważnionych do stosowania pewnych form przymusu dla ochrony krzywdzonych ludzi, a zwłaszcza dzieci²⁰.

¹⁸ Tamże, s. 19.

¹⁹ Tamże, s. 9.

²⁰ R a c z k o w s k a, *Kiedy w rodzinie dzieje się źle*, s. 5.

W okresie dokonujących się przemian, rozwoju gospodarki rynkowej, potrzeby społeczne i ekonomiczne wciąż narastają. Co więcej, piętrzą się krytyczne sytuacje życiowe jednostek i rodzin, rośnie napięcie, niepewność i poczucie zagrożenia. Te i wiele innych sytuacji społecznych wynikających z ubóstwa materialnego powoduje zwiększenie wyzwań dla polityki socjalnej państwa. Większość rodzin ma świadomość, że otrzymuje od państwa jedynie pomoc materialną, choć i ta często nie rekompensuje potrzeb konsumpcyjnych, wychowawczych i edukacyjnych, jakie trzeba zaspokoić dzieciom. Niepokojąca jest zwłaszcza pomoc pedagogiczna, a właściwie jej brak²¹.

Wciąż aktualne jest stwierdzenie J. Raczkowskiej, że „pomoc dla rodzin mogłaby być skuteczniejsza, gdyby przestrzegano zasad, że ma ona mobilizować rodzinę do aktywności [...] oraz nie można kształtować u niej postawy roszczeniowej²².

Ustawa o pomocy społecznej jasno określa, że rodzinę należy traktować jako całość, a jej wzmacnianie powinno być traktowane jako zasadnicza dyrektywa przy planowaniu, a następnie realizowaniu konkretnych programów pomocy i wsparcia. Właśnie ta zasada orientacji na rodzinę stanowi jedną z konstruktywnych cech kształtowanego obecnie modelu pomocy społecznej²³. Jak podaje T. Kaźmierczak,

pomoc społeczna ma trzy podstawowe cele operacyjne: zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin oraz umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadającym godności człowieka, doprowadzenie w miarę możliwości do życiowego usamodzielnienia się osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem, zapobieganie powstawaniu trudnych sytuacji życiowych²⁴.

Polityka pomocy społecznej, która zorientowana jest na rodzinę, może być kształtowana na poziomie centralnym i lokalnym. Polityka ta daje się scharakteryzować za pomocą jej dwóch zasadniczych cech: pierwsza z nich to ochrona rodzin ekonomicznie najsłabszych, druga natomiast to indywidualizacja i kompleksowość pracy z rodziną²⁵. W pracy socjalnej z rodziną bar-

²¹ K. P ł e c z k a n, *Rodzina polska u progu XXI wieku*, „Problemy Rodziny” 1998, nr 4, s. 6.

²² I. R a c z k o w s k a, *Kiedy rodzina zawiedzie*, Warszawa 1983, s. 79; por. także A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Współpraca państwa i Kościoła na rzecz ochrony praw rodziny. Aspekty społeczno-etyczne*, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 1 (56) (2009), s. 57-67; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Kształtowanie polityki prorodzinnej państwa w świetle katolickiej nauki społecznej*, w: T h o r z (red.), *W kierunku sprawnego państwa*, s. 179-187; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Relacje Państwo-Kościół w kontekście ochrony praw rodziny: podstawy aksjologiczno-społeczne*, w: T h o r z (red.), *W kierunku sprawnego państwa*, s. 189-196.

²³ K a ź m i e r c z a k, *Polityka pomocy społecznej*, s. 247.

²⁴ Tamże, s. 249.

²⁵ Tamże, s. 250.

dzo mocno należy podkreślić aktywizujące formy pomocy. Chodzi tu o możliwość uzyskania wsparcia materialnego przez te rodziny, które są w stanie usamodzielnąć się gospodarczo, tzn. zorganizować własny warsztat pracy, uruchomić własne przedsiębiorstwo²⁶. Warto dodać, że „pomoc finansowa występuje w trzech formach: zasiłków stałych, okresowych i celowych”²⁷.

W kontekście pracy socjalnej na rzecz rodziny należy zdefiniować również metody pracy socjalnej. Są one ważnym elementem warsztatu pracownika socjalnego²⁸: „Metody pracy socjalnej to uporządkowane procedury (diagnostyczne lub interwencyjne i strategie planowego wywoływania zmian w jednostkach, grupach, społecznościach), zgodnie z celami pracy socjalnej”²⁹.

Jak podaje K. Wódz, zadania pomocy społecznej obejmują:

1. tworzenie warunków organizacyjnych funkcjonowania pomocy społecznej, w tym rozbudowę niezbędnej infrastruktury socjalnej;
2. analizę i ocenę zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia pomocy społecznej;
3. przyznawanie i wypłacanie przewidzianych ustawą świadczeń;
4. pobudzanie społecznej aktywności w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin;
5. pracę socjalną rozumianą jako działalność zawodową skierowaną na pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzeniu warunków sprzyjających celowi³⁰.

Pracownik socjalny musi koncentrować się na mocnych stronach rodziny, by dzięki nim pokonała obecny kryzys³¹. Typowe procedury interwencji pracy socjalnej to: pomaganie ludziom w lepszym wykorzystaniu swoich możliwości radzenia sobie z trudnościami, ułatwianie interakcji w obrębie syste-

²⁶ Por. tamże, s. 252.

²⁷ Tamże, s. 250.

²⁸ Por. J. K o p e r e k, *Warsztat pracownika socjalnego w Polsce. Aspekty prawne*, w: M. Z. S t e p u l a k, J. G o r b a n i u k (red.), *Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie*, Lublin–Eichstätt–Ingolstadt: Instytut Nauk o Rodzinie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II–Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2010, s. 23-38. Centrum Badań nad Rodziną, t. 8; A. K o p e r e k, J. K o p e r e k, *Warsztat pracownika socjalnego w Polsce. Aspekty społeczne*, w: S t e p u l a k, G o r b a n i u k (red.), *Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie*, s. 59-69.

²⁹ K. W ó d z, *Praca socjalna w miejscu zamieszkania*, Katowice 1998, s. 132.

³⁰ Tamże, s. 54.

³¹ E. L e ś n i a k, A. D o b r z y Ń s k a - M a s t e r h a z y, *Rodziny w kryzysie: diagnoza i interwencja*, w: W. B a d u r a - M a d e j (red.), *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Katowice 1999, s. 96.

mów zabezpieczających (przełamywanie barier biurokratycznych), wywieranie wpływu na politykę społeczną, udzielanie materialnego wsparcia, prowadzenie monitoringu i kontroli wobec osób wymagających opieki lub nadzoru³².

Ważnym elementem pomocy, szczególnie rodzinom wielodzietnym, jest pomoc w wykonywaniu funkcji wychowawczej. Przydatna w tym może być pedagogizacja rodziców, która powinna pomagać im w prawidłowym organizowaniu życia rodzinnego i kształtowaniu osobowości dziecka, w przyswajaniu podstawowych wiadomości z zakresu i metod wychowania oraz w wykształceniu myślenia kategoriami pedagogicznymi o sprawach związanych z wychowaniem. Rodzicom należy uświadomić złożoność procesów wychowawczych³³. Stąd też należy pamiętać, iż „Organizowanie środowiska wychowawczego ma na celu nie tylko zwielokrotnienie oddziaływań dodatnich, ale także ograniczenie ujemnych, sprzyjających kształtowaniu się postaw społecznie niepożądanych, utrudniających skuteczne działania wychowawcze planowo funkcjonujących środowisk i instytucji wychowania”³⁴.

Zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o pomocy społecznej, specjalistyczne usługi udzielane w ramach świadczeń pomocy społecznej powinny: umożliwić osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać, wykorzystując własny potencjał, doprowadzić świadczeniobiorców do życiowego usamodzielnienia i sprzyjać integracji ze środowiskiem oraz poprzez podjęte działania przyczynić się do umacniania rodziny³⁵.

Instytucjonalna pomoc rodzinom wielodzietnym jest dalece niewystarczająca, a ponad 50% tych rodzin nie jest w stanie egzystować bez wsparcia z zewnątrz. Dzieje się tak m.in. dlatego, że na zasiłki rodzinne Polska przeznaczona jedynie 0,4% PKB (dla porównania: Dania – 3,3%, Francja – 2,6%, Niemcy – 2,2%, UE – ogółem 1,8%).

³² Por. W ó d z, *Praca socjalna*, s. 141.

³³ Por. H. I z d e b s k a, *Funkcjonowanie rodziny a zadania opieki nad dzieckiem*, Wrocław-Warszawa 1967, s. 107-108.

³⁴ Tamże, s. 155-156.

³⁵ Por. C. M a r t y s z, S. N i t e c k i, G. S z p o r, *Komentarz do ustawy o pomocy społecznej*, Gdańsk 2001, s. 9.

*

Przedstawione analizy miały na celu ukazanie sytuacji rodzin wielodzietnych oraz zarysowanie stosowanej dotychczas filozofii polityki społecznej w Polsce.

Konieczna jest zmiana nastawienia polityków i ekonomistów wobec wielodzietności. Rodzina to inwestycja, a więc rządowe wydatki na nią, podobnie jak na infrastrukturę, tworzą bogactwo oraz mają pozytywny wpływ na gospodarkę państwa. W wymiarze społecznym rodzina jest najważniejszym zasobem dla państwa, dlatego fundusze przekazane na nią, czyli zainwestowane, nie marnują się, lecz zapewniają dobrobyt osobom starszym, dzięki dopływom pieniędzy na emerytury, oraz wysoki poziom usług publicznych, które będą finansowane przez ludzi w wieku produkcyjnym³⁶.

Istnieje potrzeba zmiany nastawienia społecznego w stosunku do rodzin, a szczególnie rodzin wielodzietnych, ponieważ promowany w dużej mierze przez media i środowiska socjalliberalne konsumpcyjny, a wręcz hedonistyczny tryb życia, wpływają w sposób istotny na negatywny wizerunek rodziny w społeczeństwie polskim. Państwo powinno dążyć do stworzenia społeczeństwa przyjaznego rodzinie i poczuwającego się do odpowiedzialności za nią, by zapewnić przyszłość rodziny i całego narodu.

Należy przestać kreować negatywny obraz rodziny – szczególnie wielodzietnej – oraz zdjąć obciążenia finansowe w obszarach, w których państwo ma tę możliwość. Prof. Józefina Hryniewicz z Uniwersytetu Warszawskiego za pilną uważa zmianę wizerunku rodziny wielodzietnej, która nie jest rodziną patologiczną. Lepiej zostawiać pieniądze rodzinie wielodzietnej, często ubogiej, bo to jest lepsze, niż potem przeznaczanie ich na domy dziecka i rodziny zastępcze, do których trafiają dzieci z powodu ubóstwa swoich naturalnych rodzin³⁷.

W kontekście polityki społecznej wobec rodziny należałoby również myśleć o rodzinie w kategoriach „ekonomicznych”. W ten sposób wypowiedział się Raúl Sánchez Flores, sekretarz generalny Europejskiej Konferencji Dużych Rodzin: „pieniądze na rodzinę to nie wydatek, lecz inwestycja, a rodzina to nie problem, lecz rozwiązanie problemu”³⁸.

³⁶ *Rodzina – najlepszy biznes*, www.opusdei.pl/art (dostęp: 20.04.2011).

³⁷ Konferencja pt. „Sytuacja rodzin wielodzietnych w Polsce”, Senat RP, 18 lipca 2006 r.

³⁸ *Rodzina – najlepszy biznes*.

Sytuacji rodzin wielodzietnych nie wolno więc ignorować, gdyż jak wskazują statystyki, bez nich każdy naród odejdzie w zapomnienie. W sytuacji głębokiego kryzysu demograficznego konieczne staje się podjęcie szerokiej debaty społecznej uświadamiającej społeczeństwu skalę zagrożeń oraz wynikające z niej zadania dla polityki społecznej wobec rodziny, ze szczególnym uwzględnieniem rodziny wielodzietnej.

BIBLIOGRAFIA

- I z d e b s k a H., Funkcjonowanie rodziny a zadania opieki nad dzieckiem, Wrocław-Warszawa 1967.
- I z d e b s k a H., Rodzina i jej funkcja wychowawcza, w: W. P o m y k a ł a (red.), Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993, s. 698.
- K a ż m i e r c z a k T., Polityka pomocy społecznej wobec rodziny we współczesnej Polsce, w: J. K w a ś n i e w s k i (red.), Praca socjalna. Pomoc społeczna, Katowice: Wydawnictwo Śląsk 1998.
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, z póź. zm.
- K o p e r e k A., Zaangażowanie społeczne obywateli, Łódź: Adam Koperek 2008.
- K o p e r e k A., Człowiek – Państwo – Świat. Edukacja społeczna obywateli, Łódź-Gachenbach: Adam Koperek & Kazimierz Piotrowski 2008.
- K o p e r e k A., Ochrona prawa do pracy i godnego życia podstawą bezpieczeństwa społecznego rodziny, w: J. K o p e r e k (red.), Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 365-386. Centrum Badań nad Rodziną, t. 7.
- K o p e r e k A., Socjalizacja jako proces wychowania do uczestnictwa w życiu społecznym, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”. Seria SWSPiZ w Łodzi, 11 (2010), z. 4, s. 139-154.
- K o p e r e k A., Wychowanie do pojednania. *Formatio Catholica*, Łódź-Gachenbach: Adam Koperek & Kazimierz Piotrowski 2010.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Poszanowanie praw człowieka we współczesnym społeczeństwie demokratycznym, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 8 (2007), z. 3, s. 131-148.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim, „Saeculum Christianum. Pismo Historyczno-Społeczne” 15 (2008), z. 2, s. 127-142.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Polityka społeczna państwa a prawo do naturalnego planowania rodziny, w: W. W i e c z o r e k, E. F l a d e r, R. K r u p a, J. P ł o Ń s k a, A. Z a r e m b a (red.), Naturalne planowanie rodziny w ujęciu wybranych dyscyplin naukowych, Lublin: INoR KUL-Wydawnictwo Ar-

- chidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2008, s. 369-380. Centrum Badań nad Rodziną, t. 2.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Współpraca państwa i Kościoła na rzecz ochrony praw rodziny. Aspekty społeczno-etyczne, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 1 (56) (2009), s. 57-67.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Prawa człowieka zabezpieczeniem godności osoby ludzkiej we współczesnej demokracji, w: M. T h o r z (red.), Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Polityka – Etyka – Prawo, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2009, s. 237-246.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Prawa człowieka zabezpieczeniem godności osoby ludzkiej we współczesnej demokracji w: M. З и м о м р я, І. К о н д р а т и ш и н, І. З и м о м р я (red.), Перекладознавчі Студії: Поетика Тексту, „Міжвідомчий науковий збірник”, Випуск 2, Дрогобич: Посвіт 2009, s. 98-106.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Poszanowanie praw rodziny warunkiem ładu społecznego w demokratycznym państwie prawnym – casus III RP, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 2 (57) (2010), s. 49-62.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Warsztat pracownika socjalnego w Polsce. Aspekty społeczne, w: M. Z. S t e p u ł a k, J. G o r b a n i u k (red.), Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie, Lublin–Eichstätt–Ingolstadt: Instytut Nauk o Rodzinie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II–Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2010, s. 59-69. Centrum Badań nad Rodziną, t. 8.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Prawo rodziny jako Kościoła domowego do udziału w życiu społecznym, w: A. T o m k i e w i c z, W. W i e c z o r e k (red.), Rodzina jako Kościół domowy, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 583-591. Centrum Badań nad Rodziną, t. 9.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Prawa rodziny w społeczeństwie demokratycznym (w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego), w: J. G o r b a n i u k, H. K r y s z t a l, M. C h u c h r a (red.), Rodzina polska i ukraińska wobec wyzwań współczesności, Lublin–Lwów: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Instytut Nauk o Rodzinie–Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie. Instytut Rodziny i Życia Małżeńskiego 2010, s. 29-39. Centrum Badań nad Rodziną, t. 10.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie prawnym. Dylematy społeczno-etyczne, w: M. Z. Stepulak (red.), Małżeństwo i rodzina wobec aborcji, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 81-95. Centrum Badań nad Rodziną, t. 6.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Polskie ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny, w: M. T h o r z (red.), W kierunku sprawnego państwa: publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej, cz. 1, 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2010, s. 27-38.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Praworządność w demokratycznym państwie prawnym, w: M. T h o r z (red.), W kierunku sprawnego państwa: Publiczno-

- prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej, cz. 1, 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2010, s. 45-50.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Kształtowanie polityki prorodzinnej państwa w świetle katolickiej nauki społecznej, w: M. T h o r z (red.), W kierunku sprawnego państwa: publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej, cz. 1, 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2010, s. 179-187.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Relacje Państwo–Kościół w kontekście ochrony praw rodziny: podstawy aksjologiczno-społeczne, w: M. T h o r z (red.), W kierunku sprawnego państwa: publiczno-prawne instrumenty kształtowania polityki społecznej i gospodarczej, cz. 1, 2, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Częstochowa: Wydawnictwo „Educator” 2010, s. 189-196.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Ochrona prawa do życia w demokratycznym państwie polskim, w: J. J ę c z e ń, M. Z. S t e p u l a k (red.), Wartość i dobro rodziny, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 97-108. Centrum Badań nad Rodziną, t. 5.
- K o p e r e k A., K o p e r e k J., Ustawodawstwo państwowe wobec ochrony praw rodziny – casus III RP, w: J. K o p e r e k (red.), Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 51-68. Centrum Badań nad Rodziną, t. 7.
- K o p e r e k J., Warsztat pracownika socjalnego w Polsce. Aspekty prawne, w: M. Z. S t e p u l a k, J. G o r b a n i u k (red.), Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie, Lublin–Eichstätt–Ingolstadt: Instytut Nauk o Rodzinie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II–Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2010, s. 23-38. Centrum Badań nad Rodziną, t. 8.
- K o p e r e k J., Państwo – naród – rodzina wobec przemian społeczno-kulturowych w nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego, w: J. J ę c z e ń, M. Z. S t e p u l a k (red.), Wartość i dobro rodziny, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 85-96. Centrum Badań nad Rodziną, t. 5.
- K o p e r e k J., Rodzina europejska – wprowadzenie, w: J. K o p e r e k (red.), Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 11-20. Centrum Badań nad Rodziną, t. 7.
- K o p e r e k J., Zaangażowanie rodziny europejskiej na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w kontekście polskich realiów, w: J. K o p e r e k (red.), Rodzina europejska. Filozoficzno-polityczne i społeczno-ekonomiczne uwarunkowania, Lublin: Wydawnictwo KUL 2011, s. 23-50. Centrum Badań nad Rodziną, t. 7.
- K u r z y n a - C h m i e l D., Organizacja pomocy społecznej przez administrację samorządową (z wyłączeniem ochrony zdrowia i edukacji), „Auxilium Sociale. Wsparcie społeczne” 2005, nr 2, s. 262.

- L e ś n i a k E., D o b r z y ń s k a - M a s t e r h a z y A., Rodziny w kryzysie: diagnoza i interwencja, w: W. B a d u r a - M a d e j (red.), Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej, Katowice: Wydawnictwo Śląsk 1999, s. 83-101.
- L i s o w s k a E., Rodziny wielodzietne zagrożone ubóstwem, „Polityka Społeczna” 1991, nr 10, s. 32.
- M a c i a s z k o w a J., Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej, Warszawa 1991, s. 49.
- M a r t y s z C., N i t e c k i S., S z p o r G., Komentarz do ustawy o pomocy społecznej, Gdańsk 2001.
- P ł e c z k a n K., Rodzina polska u progu XXI wieku, „Problemy Rodziny” 1998, nr 4.
- P o d o l s k i K., T u r n o w i e c k i W., Polityka społeczna, Gdańsk 1997, s. 122.
- R a c z k o w s k a J., Kiedy rodzina zawiedzie, Warszawa 1983.
- R a c z k o w s k a J., Kiedy w rodzinie dzieje się źle, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1999, nr 6, s. 2-5 (dodatek: „Przygotowanie do życia w rodzinie”).
- S t e l m a s z u k Z. W., Rola i zadania służb społecznych ds. pomocy dziecku i rodzinie. Perspektywa europejska, w: M. R a c ł a w - M a r k o w s k a (red.), Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym. Debata o nowym systemie, Warszawa 2005, s. 94-97.
- S t o j e c k a - Z u b e r R., Zadania placówek wsparcia dziennego w kompensovaniu braków opiekuńczo-wychowawczych rodzin dysfunkcyjnych, w: B. M a t y j a s, R. S t o j e c k a - Z u b e r (red.), Opieka, wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku, Kielce 2007, s. 122.
- Strategia rozwiązywania problemów społecznych na lata 2007-2013 dla Gminy Końskowola, Końskowola 2007.
- Ustawa z 25lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964, nr 9, poz. 59, z późn. zm.
- Ustawa z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz.U. 2002, nr 147, poz. 1231.
- Ustawa z 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, Dz.U. 2001, nr 6, poz. 56, z późn. zm.
- Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomani, Dz.U. 1997, nr 75, poz. 468, z późn. zm.
- Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776, z późn. zm.
- Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2004, nr 66, poz. 593.
- W ó d z K., Praca socjalna w miejscu zamieszkania, Katowice 1998.

AKTYWNA POLITYKA SPOŁECZNA
WOBEC RODZIN WIELODZIETNYCH

S t r e s z c z e n i e

Zaprezentowany artykuł podejmuje problematykę aktywnej polityki społecznej wobec rodzin wielodzietnych oraz ukazuje podstawowe aspekty pomocy społecznej i pracy socjalnej na rzecz rodzin wielodzietnych. Wielodzietność, rodzina wielodzietna to pojęcia, które są różnie definiowane w literaturze. Zależy jest to od przedmiotu zainteresowań danej subdyscypliny naukowej, a także od przyjętych kryteriów teoretycznych lub podejścia badawczego. Zróżnicowane rozumienie tych pojęć występuje na gruncie polityki społecznej, demografii, socjologii, psychologii czy pedagogiki. Elementem wspólnym tych ujęć pozostaje traktowanie rodziny wielodzietnej jako podstawowej komórki społecznej, mającej prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej, ekonomicznej. Problematyka aktywnej polityki społecznej wobec rodzin wielodzietnych została zaprezentowana w kontekście następujących zagadnień: 1. Polityka społeczna wobec rodzin wielodzietnych, rozumiana jako kwestia inwestycji państwa w kapitał ludzki; 2. Pomoc społeczna i praca socjalna wobec rodzin wielodzietnych; 3. Strategia pomocy rodzinie wielodzietnej.

Słowa kluczowe: rodzina wielodzietna, polityka społeczna, pomoc społeczna, praca socjalna, kapitał ludzki.